

Domas nekad nedrīkst pakļauties ne dogmām, ne kaislībām, bet gan tikai pašiem faktiem, jo citam, kā faktiem pakļauta doma vairs nebūtu domas vārda cienīga.

Anrī Puēnkarē (Henri Poincaré), franču matemātiķis (1854-1912)

Dr. Vaira Viķe-Freiberga

TRIMDAS PSĪCHOLOĢIJA

Pāri par 30 gadu pēc Otrā pasaules kara beigām, kādā vārdā lai īsti saucam brīvā pasaulē dzīvojošos latviešus? Vai esam bēgļi, vai trimdinieki, vai emigranti, vai vienkārši – klaidas latvieši?

Bēglis, pēc definīcijas, ir cilvēks, kas atstāj savu mājvietu kara briesmu vai dabas katastrofu dēļ. Bēgļa mukšana tipiski ir pagaidu rakstura – tiklīdz apstākļi nostabilizējas, bēglis dosies mājās. Trimdinieks ir jau kaut kas cits: vai nu izsūtīts no savas zemes, vai arī pats savu zemi atstājis tamdēļ, ka nevar pieņemt tur pašlaik eksistējošos apstākļus, galvenokārt politiskā plāksnē. Emigrants ir brīvprātīgi atstājis savu zemi tamdēļ, ka nav apmierināts ar tajā valdošiem, galvenokārt saimnieciskiem apstākļiem un dzīves iespējām un aizbraucis uz paša izraudzītu jaunu zemi, kurā cer veidot sev labāku dzīvi.

Vairums latviešu, kas dzīvo Rietumu zemēs, ir savā laikā gājuši cauri visām augšminētām stadijām, vienai pēc otras. Latviju atstājuši kā kara bēgļi, vairums ar ideju par drīzu atgriešanos mājās. Kļuvuši par trimdiniekiem tad, kad atklājās, ka Rietumu sabiedrotiem nenāk ne prātā restaurēt Baltijas valstu agrāko neatkarību. Kļuvusi par imigrantiem tad, kad, Vācijas bēgļu nometnēm likvidējoties, vajadzēja meklēt sev jaunu mājas vietu. Un tagad, trīs dekadas vēlāk, dzīvodami pa visu pasauli izkaisītos latviešu pagastos, kā žīdi diasporā, esam latviešu diaspora – klaidas latvieši.

Noteiktības labad varbūt jāpiemetina, ka pēdējais solis – aizceļošana uz aizjūras zemēm – Eiropas latviešiem ir iztrūcis. Un laikam ar to galvenokārt ir izskaidrojama mazliet dīvainā pārākuma sajūta, ar kuru daudzi Eiropas latvieši skatās uz aizjūras trimdiniekiem. Eiropas latvieši mīl teikt, ka viņi esot labāki latvieši, jo dzīvojot pašai Latvijai tuvāk. Bet ko gan šai sakarībā (un šajā strūklidmašīnu laikmetā) var nozīmēt vienkāršs ģeogrāfisks tuvums? Vai tad latvietība būtu kā fiziski, elektromagnētiska rakstura stari, kas izstarotu no Latvijas teritorijas un zaudētu savu spēku pretproportcionāli distancei no izstarojuma avota? Taču ne! Runa šeit ir,

neapzināti, par psiholoģisku distanci. Eiropas latvieši, tamdēļ ka negribēja vai nevarēja spert pēdējo no augšminētiem soļiem, jūtas, it kā būtu mazākā mērā pagriezuši Latvijai muguru. Bet tā tomēr ir illūzija: cilvēks var vai nu būt savā tēvu zemē, vai ārpus tās, pusceļa šeit nav, tāpat kā nevar runāt par sievieti, kas tikai pa pusei ir stāvoklī.

Ja nu pieņemam, ka mūsu stāvokļa precīza definīcija ir, gadiem ejot, mainījusies vairākas reizes, kā lai sevi dēvējam tieši šai brīdī? Par trimdiniekiem principā sevi saukt varētu tikai tie, kas paši piedzīvojuši Latvijas atstāšanu. Gadiem ejot, viņu skaits kļūs arvien mazāks. Jaunākās paaudzes, kas dzīvo zemēs, kur dzimuši, loģiski sevi par trimdiniekiem nevarētu saukt. Visiem kopējs tomēr ir tas, ka tie pieder pie trimdas latvietības, ka tie dzīvo trimdas latviešu sabiedrībā, tas ir, latviešu sabiedrībā, kas veidota ārpus tēvzemes teritorijas un neatkarīgi no tās (pretēji kolonijai, kas gan fiziski veidota ārpus tēvzemes, bet ir ar to ciešā sakarā un atkarībā). Līdz ar to mēģinot aprakstīt šīs sabiedrības galvenās psiholoģiskās iezīmes mums iznāk runāt par trimdas psiholoģiju.

Trimdas sabiedrība var pastāvēt tikai kā svešķermenis kādas lielākas vietējās, dominējošās sabiedrības vidē. Tā nav gluži pretkultūra, jo latviešu kultūras vērtības nav asā konfliktā ar Rietumu patvērumu zemju kultūrām. Bet tā ir parallēlkultūra vai subkultūra, t.i., grupa, kas, kādā plašākā kultūras vidē dzīvodama, savas dzīves nozīmīgāko daļu pavada savā slēgtā vidē, vadoties pēc saviem īpašiem standartiem, paražām un vērtībām. Šādas subkultūras dažādos laikos un vietās ir veidojuši gan reliģiski ordeņi un sektas, gan mākslinieki, gan sabiedrības atstumteņi – kā narkomāni vai seksuālie perverti, gan etniskas grupas, no kuņām žīdi un čigāni ir klasiskais piemērs.

Ir skaidrs, ka subkultūras apstākļi nav un nevar būt optimāli kādas etniskās kultūras tālāk veidošanai – optimāli apstākļi valdītu tikai savā neatkarīgā teritorijā. Varētu teikt vēl vairāk – trimdas apstākļi ir nenormāli apstākļi latviešu kultūras uzturēšanai un tālāk veidošanai. Šim konstatējumam, kas varētu likties gaužām banāls, ir ļoti nopietnas un svarīgas implikācijas, kuņas trimdas latviešu sabiedrība pārāk bieži nav spējusi saskatīt. Ja nu reiz konstatējam, ka dzīvojam nenormālos apstākļos, un ja nu tomēr nolemjam ka, neskatoties uz to, gribam pārdzīvot un pastāvēt kā atsevišķa kultūra, tad mums ir *absolūti nepieciešami attīstīt speciālas, pastāvošiem apstākļiem īpaši piemērotas pārdzīvošanas stratēģijas*. Mēģināt turpināt tālāk, it kā nekas nebūtu noticis, mēģināt svešos un jaunajos apstākļos izlāpīties ar 30 vai 40 gadu vecām rīcības stratēģijām, kas kādreiz bijušas derīgas Latvijā, nozīmē tikpat kā tišu, kaut arī lēnu, kulturālo pašnāvību.

Labs piemērs novecojušu stratēģiju lietošanā redzams latviešu skolu laukā. Daudzās latviešu trimdas skolās

galvenais mērķis vēl tagad ir sniegt pēc iespējas tuvu Latvijas skolu programmas atdarinājumu. Laika trūkuma dēļ, protams, šāda programma var būt tikai līdz nepazīšanai apcirta. Rezultāti ir tādi, ka bērnu caurmēra kompetences ar katru gadu kļūst zemākas. Kas vainīgs – vai bērni? Nē, vainīga ir nespēja atzīt un konstatēt, ka mainītiem apstākļiem ir nepieciešamas mainītas metodes. Konkrēts piemērs šeit ir strukturālā latviešu valodas mācības metode, kas balstās uz principa, ka latviešu bērniem svešumā latviešu valoda nav vairs dominējošā valoda. Ka tas tiešām tā ir, par to nav ne mazāko šaubu. Bet neskatoties uz to, plašas aprindas latviešu sabiedrībā šo metodi noliedz, noraida un pat nosoda. Ne tamdēļ, ka tai būtu sliktāki rezultāti, jo, lūk, daudzas skolas pat atsakās ļaut metodi objektīvi izvērtēt. Nē, metodi noraida tieši tamdēļ, ka sabiedrība negrib un nespēj emocionāli pieņemt šo mūsu trimdas eksistences viselementārāko faktu: ka neesam vairs savās mājās, ka lietas nav vairs tā kā agrāk, ka tagad ir citādi.

Nespēja emocionāli pieņemt vispārējo, uzkrītošo konstatējumu, ka tagad daudz kas ir citādi, ir viena no trimdas psiholoģijas pamata iezīmēm. To tagad aplūkosim tuvāk, līdz ar pārējo emociju skālu, ko tipiski izraisa trimdas apstākļi. Lieki piemināt, ka šeit runāsim par vispārējām tendencēm (ko statistikā sauc par centrālām tendencēm), par tipizētām grupas reakcijām, kamdēļ jāpatur prātā, ka atsevišķu indivīdu reakcijas var būt no tām stipri atšķirīgas.

Trimdinieka psihē visdziļākais un visiespaidīgākais faktors ir tas, ka trimdinieks, pēc definīcijas, ir zaudētājs. Pie tam zaudētājs gluži vai katastrofālos, un līdz ar to – traumatiskos – apmēros. Tā latvieši, kas nonāca trimdā, bija zaudējuši savu zemi, savu valsti, savas pirmdzimtības tiesības. Viņi bija zaudējuši savu iedzīvi, savu iekārtu, savus īpašumus, savu pierasto, fizisko un ģeogrāfisko vidi, savus radus, savus draugus, savu sabiedrību, savu vietu un stāvokli sabiedrībā, savas tiesības sazināties ar citiem savā mātes valodā. Trimdinieks ir objektīvi zaudējis tik daudz, ka viņam draud vēl lielāks zaudējums subjektīvā plāksnē un tas ir – sevis paša veidola (*self-image*), savas pašapziņas iedragāšana. Cilvēka subjektīvais veidols ir psiholoģiskā serde, ap kuŗu veidojas visas attiecības ar ār pasauli, it sevišķi ar sabiedrību. Bet šī serde savukārt ir atkarīga no sabiedriskās vides, kuŗā tā izaugusi. Ja nu šī uzturošā vide pēkšņi vienkārši pazūd, ja cilvēks pēkšņi pazaudē ne tikvien savu stāvokli sabiedrībā, bet pat pierasto fizisko vidi, kuŗā viņš līdz šim juties drošībā, tad personiskais veidols un pašapziņa kļūst smagi apdraudēti. Lai šim draudam pretotos, cilvēks izmisīgi ķeras pie visa tā, kas ir drošs un pārbaudīts, pie visa tā, kas viņam atgādina vecos, drošākos laikus. Turpretim katrs jauninājums, katra mazākā pārmaiņa latvietības kontekstā, viņam liksies kā dzīvību apdraudoša katastrofa, pret kuŗu jācīnās ar izmisuma spēkiem. Līdz ar to trimdinieks kļūst izcili konservatīvs savos

uzskatos un reakcijās. Pašā agrākajā trimdas posmā šī ir visumā veselīga reakcija, kas palīdz pārdzīvot trimdā aiziešanas traumu. Bet trimdai ieilgstot, apstākļiem mainoties, iestindzis konservatīvisms kļūst arvien neadaptīvāks, arvien neefektīvāks, varētu teikt – arvien bīstamāks kā pārdzīvošanas stratēģija. Mainoši apstākļi prasa novatorismu, fleksibilitāti, spēju un gribu eksperimentēt ar jaunumiem, pat riskēt. Bet šāds psiholoģisks lokanums savukārt prasa ļoti stingru pašveidolu, ļoti dziļu emocionālu drošību un pašapziņu. Tās, diemžēl, ir retas īpašības.

Varētu domāt ka, gadiem ejot, cilvēkam vajadzētu pārdzīvot trimdas traumu un atgūt iekšējo drošību un līdzsvaru. Tieši tā tas arī notiek ar daudziem trimdiniekiem. Diemžēl, citos gadījumos, dažādi dzīves gājuma neizbēgami pārdzīvojumi, mijiedarbē ar rakstura vājībām, draud katrā laikā reaktīvēt sensenās bailes un ar tām saistītās reakcijas. Iekšēji nedrošam cilvēkam katra jauna ideja, katra pārmaiņa ir tik bīstama, ka viņš tajā viegli saskatīs konspirāciju, subversiju vai svešas varas iejaukšanos.

Šādam cilvēkam nekad neienāks prātā, ka, gadiem ejot, katrā sabiedrībā notiek neizbēgamas pārmaiņas, ka viss, kas ir dzīvs un aktīvs, ir padots nemitīgam pārveidošanās procesam. Viņam neienāk prātā, ka ik pa laikam, organizācijās dabiskā kārtā ir jāienāk jauniem cilvēkiem (ar – cerams – jaunām idejām), citādi organizācijas izmirtu. Viņam neienāk prātā, ka domstarpības, ka domu atšķirības, nav nekāda sinistra, velna vai čekas uzsūtīta sērga, bet gan cilvēka daudzveidīgās eksistences neatņemama sastāvdaļa. Visi šie viselementārākā saprāta apsvērumi nevar viņam ienākt ne prātā, jo viņa personiskā nedrošība ir sasniegusi jau sabrukuma robežas. Viņa iekšējais līdzsvars ir tik trausls, viņa pašapziņa tik vārīga, ka mazākā domu atšķirības vēsma pārvēršas katastrofālā draudā.

Blakus iekšējās pašapziņas un drošības satricinājumam, par ko tikko runājām, trimdas situācija izraisa vēl divas fundamentālas, primāras emocijas, un tās ir bēdas un dusmas vai naidis.

Bēdas ir neizbēgama reakcija ņemot vērā visu to, ko trimdinieks ir zaudējis. Un šīm bēdām ir sēru raksturs, jo *partir, c'est mourir un peu*, aiziet, tas ir mazliet nomirt. Būtībā ne tikvien aizgājējs ir palicējiem miris, palicēji visi ir aizgājējam miruši. Un tamdēļ viss trimdas sākuma posms norit sēru zīmē. Cik asas, cik skaudras, cik nežēlīgi griezīgas var būt šīs sāpes, to zinās katrs, kas kaut kā mazs bērns šo posmu pats būs pārdzīvojis.

Taču sēras, tieši savas intensitātes dēļ, nav un nevar būt paliekošs psiholoģisks stāvoklis. Lai cik lielas būtu zaudējuma sāpes, ar laiku tās sāk aprimt, sāk zaudēt savu asumu, līdz pamazām, dzīvei turpinoties, zaudējuma pārdzīvojums tiek lēnām aizbīdīts ilgtermiņa atmiņas

neaktīvākajos kambaros. Nav jau tā, ka sāpe būtu pilnīgi izgaisusi. Nē, sēru sāpe sirds dziļumos paliks līdz mūža galam. Tā tikai ir aizgājusi no aktīvās apziņas uzmanības centra. Cilvēks samierinās ar savu zaudējumu un akceptē, ka dzīvei jāiet tālāk.

Bet ir gadījumi, kur cilvēks aktīvi pretojas dabiskajam sēru norimšanas procesam. Tas notiek tad, kad bēdām līdz ir nākusi zināma deva vainas apziņas. Tad sērotājam ir sajūta, ka tiklīdz viņš beigs sērot, tiklīdz būs samierinājies ar savu zaudējumu, viņš būs savu sēru objektu nodevis, gribēdams un atļaudams, lai tas nomirst. Šāda (parasti neapzināta) vainas apziņa ir trimdniekam attiecībā uz zaudēto tēvzemi un zaudētiem tuviniekiem. Šai vainas apziņai ir vismaz divas saknes. Vispirms, aizgājējs nes atbildību par to, ka ir no tuviniekiem atšķirts, jo ne jau nāve viņus izšķīra, pār ko nevienam nav varas, bet gan aizgājēja paša aktīva, gribēta rīcība. Un tā ir it sevišķi smaga nasta tiem, kam palikuši veci, vientuļi vai neapkopti vecāki, vai arī mazi, grūtībās audzināmi bērni. Otrkārt, trimdnieks jūtas zemapziņā vainīgs par to, ka pats ir izglābies, palicis dzīvs, nokļuvis brīvībā, bet viņa tuvinieki, līdzgaitnieki un tautieši ir gājuši bojā, mokās izsūtījumā, vai dzīvo nebrīvībā un trūkumā. Šai sakarībā interesanta parallēle ir ar pētījumiem, kas īstenoti ar naciņu koncentrācijas nometņu pārdzīvotajiem. Šie nelaimīgie parasti tieši tad, kad pēc vairākiem gadiem ir beidzot fiziski atkopusies no pārdzīvotām mocībām, sāk slimot smagā veidā ar psihosomatiskām slimībām (t.i. fiziskiem traucējumiem, kam cēlonis meklējams psihiskos konfliktos). Un katrā gadījumā ir atklājies, ka pamats tam ir vainas apziņa par to, ka viņi ir palikuši dzīvi, kur miljoni citu ir iznīcināti.

Jo lielāka trimdnieka subjektīvā vainas izjūta, jo grūtāk tam būs uzdot aktīvās sērošanas posmu. Tiklīdz psiholoģiskās rētas sāks dzīt, aktīvēta tiks vainas izjūta, ka viņš tagad no jauna atkal ir izdarījis nodevību pret savējiem. Tamdēļ rētas atkal un atkal ir jāuzplēš, tām nedrīkst ļaut sadzīt. Šai kontekstā tad nu uzreiz kļūst saprotami gluži neracionālie un neapvaldītie jūtu uzplūdi, kas pārskaloja trimdas latviešu sabiedrību tajā laika posmā, kad pavērās pirmās iespējas apmeklēt Latviju. Stādīsimies priekšā individu, kas gadiem ilgi savas rētas ir turējis uzplēstas, kas savus radus ir reizi reizēm pazaudējis, apracis un neraudājis. Un te, negaidot, viņa kaimiņš aizbrauc uz Latviju, un pārbraucis priecīgi stāsta ne par to, cik tur ir briesmīgi un ka tur viss ir tikpat kā beigts, bet to, ka viņa radi ir dzīvi un veseli un ka, neskatoties uz apstākļiem, viņi aug, dzīvo, precas, dzemdē bērnus, iet skolās, strādā, ne tikai raud un bēdājas, bet arī smejas, priecājas un brauc zaļumos. Un tad viņš pats saņem vēstuli no radiem, kas prasa: kāpēc tu arī nebrauc ciemos? Tik dumji un vienkārši: kad tu atbrauksi ciemos? Vai tamdēļ viņš visus šos gadus ir cietis, mocījies un bēdājies, lai tagad kā kuŗš katrs vulgārs tūrists aizbrauktu uz Rīgu un izbrauktu ar

saviem radiem zaļumos? Tas taču ir kaut kas pilnīgi psiholoģiski neiespējami! Viņš to nevar un nespēj, vēl vairāk – viņš to *nedrīkst*, jo tad tā būtu nodevība pret savu līdzšinējo psiholoģisko nostāju. Un tā nu šis hipotētiskais cilvēks meklēs racionalizāciju savai nostājai, un viegli atradīs to politiskā plāksnē. No savas subjektīvās nodevības sajūtas viņš mēģinās atsavināties ar projekcijas mehānismu, tas ir, piedāvājot citiem tieši to, par ko pats jūtas vainīgs. Viņš tāpat apvainos citus, par nodevību objektīvā, politiskā plāksnē. Un jo dziļāki, jo asāki viņa paša iekšējie neatrisinātie konflikti, jo bargāk, jo nežēlīgāk viņš uzbruks citiem, jo skaļāk un neatlaidīgāk viņš pieprasīs no citiem to „bezkompromisa stāju”, ko viņa paša psihopatoloģija no viņa prasa.

Trešā dominējošā jūtu noskaņa trimdinieka psihē ir naids un dusmas pret svešo varu, kas ar savu pārspēku ir atņēmusi visu to, kas trimdiniekam piederēja, visu to, uz ko tam bija pilnas tiesības. Tas ir naids pret krieviem un pret komunismu, tā ir dotajos apstākļos dabiska reakcija. Bet šī ir visumā diezgan sarežģīta reakcija, kurā jāizšķir vismaz divi dažādi aspekti.

Visvienkāršākais aspekts ir tīri fizioloģiskā dusmu un frustrācijas reakcija, ko izraisa pārdzīvotais zaudējums, pārestība un netaisnība. Bet kā katra jūtu reakcija ar fizioloģisku komponentu, tā reprezentē pārejošu krīzes vai aktīvācijas stāvokli, kas rodas cīņas situācijā, bet kam normāli ar laiku jāpāriet atpakaļ uz stabilu jūtu homeostazi. Turpinātā jūtu aktīvācija tad, kad cīņa ir jau galā, būtu traucējums vispārējās fizioloģiskās adaptācijas ietvaros, tā būtu organismam kaitīga (tipiski piemēri tam māgas čūlas, augsts asins spiediens un tamlīdzīgi). Trimdai ieilgstot, turpināta emocionāla naida uzturēšana pret mūsu ienaidniekiem tāpat būtu uzskatāma par neveselīgu, par mums pašiem kaitīgu reakciju, kas lieki izšķērš mūsu psihisko enerģiju.

Bet naidam pret ienaidnieku ir arī otra, vairāk kognitīva rakstura sastāvdaļa. Tā nozīmē vienkārši to, ka pēc kara un savas zemes zaudēšanas trimdinieks tomēr neuzdod ideju par savu tiesību taisnīgumu un par to turpinātu aizstāvēšanu iespēju robežās. Šādā kontekstā dusmas par izciesto pārestību tiek pārstrādātas un ievadītas adaptīvos, veselīgos kanālos, kas palīdz trimdiniekam uzturēt un saglabāt savu pašapziņu. Šī pieeja prasa, lai trimdinieks objektīvi un bez aizspriedumiem izvērtētu pastāvošo situāciju, ieskaitot savu zaudējumu inventāru. Tad, balstoties uz šī izejas punkta, nospraustu mērķus, kas reizē atbilstu viņa ideoloģiskām prasībām un būtu praksē realizējami. Beidzot, būtu jāizstrādā efektīvas rīcības stratēģijas, lai šos mērķus sasniegtu. Šī spēja, palikt uzticīgam savam mērķim pat tad, kad cīņa ir zaudēta, šī turpinātā ticība savas tautas un savas zemes nākotnei pat ieilgstoši nelabvēlīgos un grūtos apstākļos domāju, ir tas, ko trimdas sabiedrībā mēdzam daudzināt kā „nacionālo” vai „nelokāmo stāju”. Šādi definēta, tā

reprezentē ideālu, kam katrs nacionāli noskaņots latvietis varētu sekot. Kā tad lai izskaidrojam, ka trimdas sabiedrībā nacionālās stājas jautājums ir varējis kļūt par savstarpējas agresijas ieroci? Domāju, iemesli šai parādībai visai sarežģīti, šeit tikai īsumā pieskarsimies dažiem tās aspektiem.

Atcerēsimies, ka trimdas sākuma posmā aktīvās naida un bēdu jūtas bija nedalāmi saistītas ar idejiskiem plāniem par mūsu rīcības stratēģijām. Tamdēļ daudziem trimdiniekiem vēl tagad nav īsti skaidras izpratnes par to, ka ir iespējami jūtu uzplūdi bez jebkādas mērķtiecīgas rīcības latvietības labā, tikpat kā ir iespējama mērķtiecīga patriotiska rīcība bez pārliekamiem jūtu uzplūdiem.

Varbūt tas palīdz izskaidrot, kamdēļ gandrīz vai vienīgā veida patriotisma un „nacionālās stājas” manifestācija, kas dažām trimdā vadītājām personām ir pieņemama ir skaļa, neapvaldīta brēkšana par to, cik daudz liktenis mums ir darījis pāri un cik ļauni un necilvēcīgi ir mūsu ienaidnieki. Katrs, kas neizrāda pietiekošu brēkšanas sajūsmu riskē nonākt aizdomās kā čekas kalps, tautas nodevējs, vai vismaz kā tāds, kas nesaprot un necienī veco paaudzi. Šī nostāja pievilcīga ar to, ka tā neuzliek nekādu intelektuālu slodzi patriotisma izvērtēšanā: patriotisma intensitāte kļūst viegli izmērījama kā brēkšanas skaļuma lineāra funkcija...

Bet ko šāda brēkšana dod praktiskā plāksnē? Vecākā paaudze jau sen pati zina, kā lietas notika. Nav nevienam vairs viņiem tas jāatklāj. Tiklab liktenis, ka mūsu ienaidnieki ir un paliks kurli pret mūsu prasībām. Citām tautām ir pašām savas problēmas, pašām savas intereses, no tām arī nav palīdzība sagaidāma. Ar brēkšanu un vaimanāšanu tātad mūsu nākotnes izredzēm ne par mata tiesu nav palīdzēts. Viens gan, ko brēkšana dara – tā ir laba kamuflāža tajos gadījumos, kur objektīvā plāksnē nekas konstruktīvs nav darīts savas tautas labā.

Ja nacionālās stājas esence visiem trimdas latviešiem šķiet diezgan skaidra, tad lielas starpības rodas sakarā ar veidiem, kā šāda stāja vislabāk izrādāma, ar rīcībām, ko tā prasītu. Vai pietiktu ar to, ja mums izdotos saglabāt kādu latvietības un latviešu kultūras kodolu asimilācijā strauji dīlstošajā trimdas saimē? Dievs zina, ka tas vien jau reizēm liekas kā neiespējami grūts un bezcerīgs uzdevums. Jeb vai ar to nepietiek un mums noteikti jāiet arī vēl aktīvā cīņā pret savas tautas ienaidniekiem? Un ja jācīnās, tad kādā veidā, kādā plāksnē? Vai mūsu mērķis ir gāzt Padomju Savienības lielvalsti, lai atbrīvotu Latviju? Vai tā ir mūsu atbildība vienrocīgi to pieveikt? Un ja tā, tad kas tieši, specifiski mums darāms lietas labā, kādas rīcības dod cerību par konkrētiem, pozitīviem rezultātiem?

Šie ir jautājumi, kas tīri loģiskā plāksnē vien ir bezgala grūti atbildami. Ja nu tiem nāk vēl klāt jūtu nasta pilnīgos

augstsprieguma apmēros, tad konstruktīvas atbildes atrast kļūst vēl grūtāk.

Mēs zinām, ka gaudas un vaimanas dzelzs aizkaru nesadrupinās, pretēji jūdu trompetēm pie Jerikas mūriem. Mēs esam atklājuši, ka tautisko šķīvju dāvināšanas politika ir nonākusi bankrotā. Bet mums ir tagad organizācijas, kā PBLA un BATUN, kas dibinātas tieši specifiski cīņas mērķiem. Šīs organizācijas tad nu būtu tie kanāli, caur kuŗiem mums vajadzētu novadīt savus cīņas impulsus. Vispār, kas galvenokārt nepieciešams efektīvai darbībai, ir izkārtot darbu sadali, gluži kā tas notiek jebkuŗā sabiedrībā vai suverēnā valstī. Tas nozīmē, ka daži sabiedrības locekļi rūpējas par kultūru, citi par administrāciju, citi par vispārējām ārlietām un vēl citi tieši par cīņu. Bet ja šāda speciālizācija nenotiek, tad iznāk tā, ka visa trimdas sabiedrība tiek turēta nepārtrauktā trauksmes un mobilizācijas stāvoklī. Un cik šāds nemitīgs sasprindzinājums ir neveselīgs, to jau minējām agrāk.

Pārlietu kurinātā prasība pēc cīņas modrības, manuprāt, var novest pie vienas vai otras, vienādi nevēlamas pretreakcijas. Pirmā būtu tāda, ka cilvēks vienkārši pagurst, ar laiku nonāk apātijā un varbūt pat aiziet no latviešu sabiedrības, jo redz, ka daudzīnātā cīņa, gadu desmitiem ejot, nekādus konkrētus rezultātus nav devusi. Otra pretreakcija toties prasītu, lai uzkurinātās cīņas jūtas noteikti izpaustos kādā rīcībā. Bet, kā mēs to pārāk labi zinām, iespējas īsti efektīvai un iespaidīgai cīņai par mūsu tautas brīvību paveŗas tikai sporādiski. Ko lai starplaikos dara uz cīņu sakurināts indivīds? Pieņemsim, ka kāds par savas latviskās sūtības izpausmi izvēlējies ir cīņu pret čeku, bet nevēlas vai nespēj iestāties savas patvēruma zemes drošības dienestā. Kas viņam atliek darīt? Viņš atklāj, ka čeka ir bezgala spēcīga un grūti aizsniedzama organizācija, viņš atklāj, ka būtībā nezina, no kuŗa gala tādai ķerties klāt. Pret čeku mobilizētā agresija tomēr ir kaut kur jāizgāž. Tā nu īstā, bet nerasniedzamā objekta vietā agresija tiks pārnesta uz citu, tuvāku un vieglāk sasniedzamu substitūtu. Šādus substitūtus cilvēks tipiski meklēs starp tiem, kas viņam visvieglāk pieejami. Darbinieks, ko priekšnieks nepelnīti izrājis, pāries mājās, spers savam sunim, pērs savus bērņus un lamās savu sievu. Latvietis, kas čekai pašai nekā nespēj padarīt, uzbruks saviem tuvākiem līdzcīlvēkiem, meklēs un atradīs čekas aģentus pats savā trimdas latviešu sabiedrībā. Un tā gribētā cīņa pret ienaidnieku būs pārvērsta civilķarā, un ienaidniekam tēmētie ieroči kļūs par bumerangiem, kas postīs trimdinieka paša sabiedrību.

Šai apcerē esam pievērsušies dažām trimdas pārdzīvojuma izraisītām psiholoģiskām reakcijām un aplūkojuši veidus, kuŗos neatrisināti jūtu saspīlējumi var nelabvēlīgi ietekmēt trimdas sabiedrību. Vai no tā secināms, ka trimdas sabiedrībai ir neizbēgami jābūt psiholoģiski neveselai? Es domāju, noteikti ne. Nav šaubu, ka eksistence trimdā mums

uzliek savdabīgus spiedienus, prasības, grūtības. Bet to pašu dara arī dzīve kā tāda, kas prasa nemitīgu augšanu, problēmu risināšanu un konfliktu atšķetināšanu. Dzīve trimdā sniedz to pašu izaicinājumu kā dzīve jebkurš citos apstākļos, grūtības pārvarot, tuvoties lielāka nobrieduma mērķim. Tiklab trimda, kā dzīve atstāj mums brīvu izvēli: vai padoties patoloģiskām tendencēm un ar laiku kā sabiedrībai iznīkt, vai arī sekot radošās augšanas tendencēm, pilnveidoties un pārdzīvot.

